

Міністерство культури та стратегічних комунікацій України

***Державний науково-методичний центр
змісту культурно-мистецької освіти***

«СХВАЛЕНО»

Науково-методичною радою
Державного науково-методичного центру
змісту культурно-мистецької освіти
Протокол № 2
від «29» вересня 2025 р.

**Типова навчальна програма з навчальної дисципліни
«ПОЧАТКОВИЙ КУРС ІСТОРІЇ ЦИРКОВОГО МИСТЕЦТВА»
середнього (базового) підрівня початкової мистецької освіти
зі сценічного мистецтва початкового професійного спрямування,
цирковий клас**

**Київ
2025**

Типова навчальна програма з навчальної дисципліни «Початковий курс історії циркового мистецтва» середнього (базового) підрівня початкової мистецької освіти зі сценічного мистецтва початкового професійного спрямування, цирковий клас, друга редакція. Київ, 2025. 16 с.

Укладачі: **Журавльова Т. Л.**, заввідділом Державного науково-методичного центру змісту культурно-мистецької освіти;
Бриль М. М., директор Державного науково-методичного центру змісту культурно-мистецької освіти, кандидат психологічних наук, заслужений працівник культури України.

Рецензенти: **Львова І. С.**, старший викладач кафедри циркових жанрів Київської муніципальної академії естрадного та циркового мистецтв, старший викладач;
Жосан І. А., заступник директора з навчальної роботи Київської дитячої музичної школи № 14 імені Д. Б. Кабалевського Солом'янського району (м. Київ), спеціаліст вищої категорії, викладач-методист;
Калиновська А. В., голова предметно-циклової комісії естрадно-циркових дисциплін Дніпропетровського фахового мистецько-художнього коледжу культури, спеціаліст вищої категорії, викладач-методист.

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Типова навчальна програма з навчальної дисципліни **«Початковий курс історії циркового мистецтва»** (далі – типова навчальна програма) розроблена з урахуванням вимог до обсягу та результатів навчання, передбачених Типовими освітніми програмами середнього (базового) підрівня початкової мистецької освіти зі сценічного мистецтва початкового професійного спрямування, цирковий клас (наказ Міністерства культури України від 23.07.2019 р. № 562), містить загальний нормативний зміст, обсяг та результати навчання, окреслює рекомендовані підходи до планування й організації освітнього процесу.

Навчальна дисципліна **«Початковий курс історії циркового мистецтва»** сприяє формуванню в учнів нових знань про циркове мистецтво, його історію, знайомство зі зразками циркового мистецтва, розумінню проявів художнього розмаїття видів і жанрів українського та світового цирку. У типовій навчальній програмі зміст диференційовано за ознакою часу.

Типова навчальна програма може бути основою для розроблення викладачем робочої навчальної програми, в якій викладач деталізує, конкретизує та адаптує нормативний зміст дисципліни, відповідно до місцевих умов і потреб учня/учениці, визначає організаційні форми проведення та види навчальних занять, комплекс художньо-педагогічних технологій та методів викладання, необхідне методичне забезпечення, форми та засоби контролю якості знань учнів з урахуванням індивідуального підходу. Також викладач може реалізувати власний алгоритм викладання шляхом перерозподілу нормативного змісту навчання та зміни послідовності викладення навчального матеріалу дисципліни за модулями, уточнення додаткових обсягів навчального матеріалу та результатів навчання понад визначених типовою навчальною програмою.

Мета вивчення дисципліни орієнтована на ознайомлення з основними етапами історичного розвитку циркового мистецтва, на формування в учнях зацікавлення до вивчення мистецтва цирку як частини світової художньої культури, висловлюванню та обґрунтуванню власного ставлення до творчості видатних діячів цирку, розумінню проявів художнього розмаїття різних видів і жанрів циркового мистецтва, мотивації до подальшого навчання цирковому мистецтву в закладах фахової передвищої освіти або на поглибленому підрівні початкової мистецької освіти.

Основні навчальні **завдання** програми: розкрити історичні та культурологічні джерела виникнення мистецтва цирку; розглянути основні етапи розвитку світового циркового мистецтва та розкрити взаємозв'язок циркового мистецтва з іншими видами мистецтв (образотворчим, театральним, музичним, кіномистецтвом); розкрити індивідуальні особливості у творчості видатних діячів циркового мистецтва, які вплинули на мистецтво цирку; ознайомитися з відображенням історії мистецтва цирку у творах інших видів мистецтв та в художній літературі, сформулювати в учнях вміння виражати свої емоції, почуття та думки.

Нормативний зміст навчальної дисципліни розподілений за роками навчання та модулями, а також містить визначені результати навчання, які має

продемонструвати учень / учениця на різних етапах вивчення дисципліни. У разі збільшення, відповідно до освітньої програми закладу, кількості годин на вивчення цієї початкової дисципліни, робоча навчальна програма має передбачати ширші за змістом та більш високі за рівнем складності, ніж описані в типовій навчальній програмі, нормативні результати навчання.

Основною формою організації занять є **груповий урок**.

Вивчення нормативного змісту типової навчальної програми передбачає: інтерактивну форму із застосуванням різноманітних видів художньо-творчої діяльності; ознайомлення з мовою цирку, з видами, жанрами, структурою циркового твору; застосування синтезу різних видів мистецтва. Рекомендовані методи навчання: словесні (лекція, розповідь, бесіда, дискусія); наглядні (демонстрація циркових програм та шоу, їх фрагментів, ілюстрацій); практичні (виконання різних завдань навчально-пошукового характеру на матеріалі історії цирку, наприклад: презентація, есе, інтерв'ю, репортаж, рецензія, кросворд); творчі (колаж, драматизація).

Освітній процес з навчальної дисципліни **«Початковий курс історії циркового мистецтва»** здійснюється у формі навчальних занять, а також заходів поточного та підсумкового контролю.

Поточний контроль дає викладачеві змогу своєчасно одержати об'єктивні дані про хід опанування учнями відповідних складових компетентностей з метою корегування педагогічних підходів для досягнення результатів навчання, передбачених типовою навчальною програмою і здійснюється: під час навчальних занять (поурочний контроль); за підсумками модуля (модульний контроль). Конкретні форми поточного (поурочного, модульного) контролю визначаються викладачем відповідно до робочої навчальної програми та аудиторного часу, передбачених навчальною дисципліною. Поточний контроль може здійснюватися у формі контрольних уроків, рефератів, тестувань, олімпіад, заліків тощо.

Підсумковий річний контроль здійснюється після завершення кожного року навчання у формі річного контрольного заходу, на якому перевіряється досягнення нормативних результатів навчання, передбачених типовою навчальною програмою. Рекомендовані форми контрольного заходу: обговорення (дискусія), вікторина, мистецька лабораторія, квест, онлайн-чат/форум (обмін думками та враженнями) або інші форми та їх поєднання (на вибір викладача) тощо.

Наприкінці третього (**випускнуго**) року навчання проводиться **підсумковий контроль за результатами опанування типової навчальної програми** у формі усного опитування / тестування / колоквиуму або публічної презентації індивідуального / колективного (виконаного в групі) мистецького проєкту та його обговорення. Залежно від вибору учнів мистецький проєкт може бути реалізований як письмова робота, інтелектуальні ігри, турнір. За рішенням викладача підсумковий контроль з дисципліни може поєднувати різні види перевірки набутих знань.

Оцінювання міри досягнення учнями результатів навчання середнього (базового) підрівня початкової мистецької освіти передбачає оцінювання через

виставлення балів (оцінок) у цифровому (числовому) виразі за поділом на 4 рівні: початковий (1 – 3 бали), середній (4 – 6 балів), достатній (7 – 9 балів), високий (10 – 12 балів). Метою оцінювання є визначення рівня навчальних досягнень учня / учениці в оволодінні змістом, визначеним цією типовою навчальною програмою, на кожному з етапів навчання (*додаток 1*). Оцінювання має бути систематичним і послідовним, спрямованим на підтримку учнів у їхніх навчальних успіхах, розуміння ними власного прогресу навчання й формування бажання досягати навчальних результатів за типовою навчальною програмою. Воно не передбачає порівняння з досягненнями інших учнів та не залежить від складності опанованого репертуару, темпу набуття компетентностей тощо.

НОРМАТИВНИЙ ЗМІСТ, ОБСЯГ ТА РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ

Перший рік навчання. Завдання: ознайомлення з джерелами виникнення жанрів циркового мистецтва та його зв'язком з іншими видами мистецтв, з історією мистецтва цирку різних історичних епох; опанування циркової термінології.

<i>Розвиток циркового мистецтва</i>			
Навчальні модулі	Зміст навчання	Орієнтовна кількість годин	Результати навчання
Модуль 1. <i>Початковий період розвитку циркового мистецтва</i>	1.1. Джерела виникнення циркових жанрів. Елементи циркового мистецтва в народних обрядах та святкуваннях в Єгипті, Китаї, Індії, Персії. 1.2. Циркові жанри в Стародавній Греції та Римі. Цирк гладіаторів. Програми іподромів і амфітеатрів у Стародавньому Римі. 1.3. Циркове мистецтво Стародавнього Китаю.	10	Знає та розповідає про джерела походження та причини виникнення циркових жанрів на Стародавньому Сході, зокрема в Єгипті, Індії, Персії, Греції та Римі. Орієнтується в різновидах і характерних ознаках циркових жанрів Стародавнього Китаю та називає їх. Описує як виглядали іподроми та амфітеатри Стародавнього Риму та програми, які там відбувалися.
Модуль 2. <i>Своєрідність циркового мистецтва епохи Середньовіччя в Європі</i>	2.1. Народні свята та обряди і використання в них елементів циркового мистецтва. 2.2. Мистецтво канатохідців та їхні виступи на вулицях середньовічних міст Західної Європи. 2.3. Мистецтво гістріонів. Виступи гістріонів з тваринами.	10	Знає та розповідає про обряди та народні свята епохи Середньовіччя та використання в них різних елементів циркового мистецтва. Описує традиційні види народних розваг. Розуміє зв'язок фольклорних традицій і професійної діяльності в цирковому мистецтві.

	2.4. Придворні вистави у Візантії, демонстрація в них еквілібристики, акробатики. Школи верхової їзди і кінні балети. 2.5. Перші професіональні актори – скоморохи. Елементи циркового мистецтва в їхніх виставах.		Описує придворні вистави, кінні школи та балети у Візантії. Надає характеристику циркового складника в образі та сценічних діях скомороха. Усвідомлює використання принципів яскравого масового видовища карнавального типу для розвитку циркового мистецтва загалом.
Модуль 3. <i>Становлення циркових жанрів в епоху Відродження та в XVII ст.</i>	3.1. Демонстрація силових номерів на народних гуляннях. Клоунські образи на підмостках народних видовищ. 3.2. Жонглювання, пантоміма, акробатика у виставах італійської комедії масок (комедія дель арте). Основні ознаки комедії дель арте: імпровізація, буфонада, маски. 3.3. Кінні видовища на ярмарках та бульварах. Турніри. Кінні змагання. 3.4. Народні комічні типи в ренесансних виставах. Перші англійські коміки: Річард Талтон, Вільям Кемп. Діяльність театрів паризьких бульварів. 3.5. Потішні палати і виконавці циркових жанрів у них. Блазні при дворі. Вистави ведмежих ватажків, акробатів, жонглерів, еквілібристів, дресирувальників. 3.6. Циркові балаганні вистави на народних гуляннях.	12	Розповідає про силові номери та клоунські образи як циркові складові народних свят. Розуміє причини виникнення комедії дель арте як виду італійського народного імпровізаційного театру масок. Називає основні ознаки комедії дель арте. Називає постійних персонажів («маски») комедії дель арте. Знає про розвиток різних видів кінних видовищ та змагань. Знає та називає перших діячів циркового мистецтва XVII ст. Називає потішні жанри, балаганні вистави на народних гуляннях та ярмарках, характеризує їх з мистецької точки зору. Пояснює тісний зв'язок циркових балаганних вистав з народною творчістю.
Модуль 4. <i>Розвиток циркового</i>	4.1. Кінні видовища на Паризькому ярмарку в XVIII ст. Віденський Хетц-театр, демонстрація сцен	18	Виділяє основні особливості кінних видовищ та вистав у Західній Європі в XVIII ст.

<i>мистецтва в XVIII ст.</i>	полювання, боїв тварин і кінних номерів. Вистави наїзників-професіоналів у Західній Європі. Вищі школи верхової їзди. Крістоф де Бах. 4.2. Перший стаціонарний цирк у Лондоні під керівництвом Філіпа Естлі (Астлей). Олімпійський театр-цирк Антоніо Франконі в Парижі. 4.3. Історія виникнення пантоміми. Джозеф Грімальді. 4.4. Розвиток мистецтва верхової їзди. Приватні манежі. Засновники видовишно-розважальної культури цирку.		Визначає причини виникнення першого стаціонарного цирку Філіпа Естлі в Лондоні. Називає та описує напрями мистецтва в сюжетних виставах Філіпа Естлі (Астлей) (фігурна їзда на конях, дресирування, акробатика, клоунада). Обґрунтовує власну думку щодо особливих рис творчості Джозефа Грімальді. Описує особливості розвитку мистецтва верхової їзди в XVIII ст. Описує вклад Крістофа де Баха в розвиток європейського цирку.
Модуль 5. <i>Розвиток світового циркового мистецтва в XIX ст.</i>	5.1. Формування перших мандрівних звіринців на початку XIX ст. (Фінеас Тейлор Барнум, Білл Баффало (Буффало)). 5.2. Створення міських зоологічних садів та зоопарків. Роль сім'ї Гагенбека в становленні жанру дресури в цирку. 5.3. Мистецтво канатохідців та еквілібрістів у другій половині XIX ст. Жан-Франсуа Гравле (Блонден). Жан-Батіст Оріоль. 5.4. Жуль Леотар – виконавець першого перельоту з трапеції в трапецію, родоначальник жанру «повітряний політ». Види трапеції. 5.5. Перші стаціонарні цирку в містах України: Петра Крутікова (Київ),	20	Обґрунтовує власну думку щодо розвитку жанру циркової дресури в XIX ст. та створення міських зоологічних садів та зоопарків. Називає основні ознаки цирку XIX ст. як виду мистецтва, розрізняє його жанри цього періоду. Аналізує розвиток мистецтва канатохідців у XIX ст. Обґрунтовує власну думку щодо розвитку цього жанру. Називає найвидатніших представників циркового мистецтва різних жанрів XIX ст. Знає історію перших стаціонарних цирків в Україні.

	Альберта Саламонського (Харків та Одеса), братів Нікітіних (Харків).		
Всього годин у навчальному році: 70			

За підсумками першого року навчання учень / учениця:

- знає про джерела виникнення циркового мистецтва;
- знає історію виникнення жанрів циркового мистецтва;
- розуміє основні відмінні риси циркового мистецтва різних історичних епох, стилів і напрямів;
- наводить приклади перших стаціонарних цирків та пояснює необхідність їх створення;
- бере участь у дискусіях, обговореннях на теми циркового мистецтва, формулює власні судження;
- знає циркову термінологію;
- усвідомлює значення загальнолюдських цінностей, національної самобутності через знайомство з історією циркового мистецтва.

Другий рік навчання. Завдання: ознайомлення з цирковим мистецтвом XX – XXI ст., з творчістю видатних діячів цирку та здобутками циркових династій, видатними сучасними цирками різних країн.

Циркове мистецтво світу XX – XXI ст. Видатні діячі світового цирку. Циркові династії			
Навчальні модулі	Зміст навчання	Орієнтовна кількість годин	Результати навчання
Модуль 6. Циркове мистецтво світу XX – XXI ст.	6.1. Циркове мистецтво країн Європи XX – XXI ст. 6.2. Циркове мистецтво США XX – XXI ст. 6.3. Циркове мистецтво країн Азії XX – XXI ст. 6.4. Циркове мистецтво України XX – XXI ст. Кращі циркові програми та провідні артисти України.	10	Знає про особливості розвитку циркового мистецтва XX – XXI ст. Обґрунтовує власну думку щодо світового значення мистецтва цирку. Виділяє головні особливості циркового мистецтва різних країн, пов'язує їх з культурними традиціями цих країн. Називає видатних діячів світового цирку XX – XXI ст. Називає цирки України. Знає відомих артистів українського цирку.

			Називає виразальні засоби циркового мистецтва XX – XXI ст. Висловлює свої відчуття, пригадує та описує враження від побачених циркових програм.
Модуль 7. <i>Тенденції розвитку сучасного циркового мистецтва</i>	7.1. Нові напрями, проєкти і форми розвитку сучасного циркового мистецтва. 7.2. Взаємозв’язок цирку та спорту. 7.3. Циркові фестивалі. 7.4. Циркові конвенції. 7.5. Світові та українські заклади циркової освіти.	20	Розуміє видовищні особливості сучасних циркових шоу на відкритих сценах і святкових заходах. Пояснює взаємозв’язок цирку та спорту. Знає про сучасні циркові фестивалі та конвенції, циркові жанри, в яких проводять змагання, наводить приклади. Знає та називає циркові заклади освіти. Знає про сучасні тенденції в розвитку циркового мистецтва. Називає приклади інноваційних видовищних програм у циркух світу.
Модуль 8. <i>Видатні діячі циркового мистецтва</i>	8.1. Відомі силачі та борці – Іван Піддубний та Іван Фірцак. 8.2. Видатні клоуни століття: від видатного українця Віталія Лазаренка до сучасного італійця Джанні Фумагалі. 8.3. Видатні українські дресирувальники Людмила та Володимир Шевченки. 8.4. Фокусники та ілюзійністи: Гаррі Гудіні, Девід Копперфілд. 8.5. Видатні всесвітньовідомі циркові режисери: Франко Драгоне, Даніель Фінці	10	Розповідає про творчість відомих атлетів цирку. Знає найвідоміших циркових коміків. Пояснює відмінні риси творчості клоунів різних країн. Називає видатних дресирувальників. Знає найвідоміших фокусників та ілюзійністів світу, може розповісти про їхні відомі номери. Пояснює особливі риси творчості відомих циркових режисерів, їхніх циркових програм.

	Паске, Філіп Жанті, Джеймс Тьєррі.		
Модуль 9. <i>Циркові династії</i>	9.1. Династія Франконі. 9.2. Кіо – династія ілюзіоністів. Сюжетні постановки їхніх атракціонів. 9.3. Видатні українські династії, артисти та діячі, які визнані на міжнародному рівні. Династії Грінє, Золло, Маяцькі, Ялові.	10	Знає найвідоміші циркові династії, аналізує їхній внесок у розвиток циркового мистецтва. Розуміє особливі риси творчості артистів династії Франконі та їхній внесок у розвиток циркового мистецтва. Пояснює особливості творчості ілюзіоністів династії Кіо. Знає видатних артистів та діячів українського цирку. українського цирку.
Модуль 10. <i>Знамениті сучасні цирки світу</i>	10.1. Канадський «Цирк Сонця» («Cirque du Soleil») 10.2. Китайський державний цирк. 10.3. Цирк братів Рінглінгів, Барнума і Бейлі («Ringling Brothers and Barnum & Bailey») 10.4. Цирки Франції. Цирк д'Івер Бугліон («Cirque d'hiver Bouglione»). Цирк братів Фрателліні.	20	Розуміє, що цирк має колективну природу творчості. Пояснює особливі риси розвитку мистецтва різних цирків. Демонструє знання відомих цирків сучасності, напрями їхнього розвитку. Вміє передати свої асоціації та відчуття, описати емоції від побаченого циркового видовища. Усвідомлює, виявляє повагу та толерантне ставлення до мистецького надбання цирків різних регіонів світу.
Всього годин у навчальному році: 70			

За підсумками другого року навчання учень / учениця:

- демонструє знання особливостей циркового мистецтва, його відмінність від інших видів мистецтв;
- розуміє мистецький доробок діячів світового та вітчизняного цирку;
- виражає своє ставлення до творчості відомих артистів цирку різних жанрів;
- аналізує і розуміє логіку розвитку циркового мистецтва різних історичних епох, стилів і напрямів;

- впевнено висловлює свої почуття та думки в дискусіях під час обговорення різних тем розвитку циркового мистецтва, чітко формулює судження;
- усвідомлює вагу загальнолюдських цінностей, національної самобутності через розвиток циркового мистецтва;
- має здатність до опанування інформації, виявляє готовність до пошуку нових та поглиблених спеціалізованих знань;
- критично оцінює та інтерпретує досягнення минулого, розуміючи роль традицій та інновацій.

Третій рік навчання. Завдання: ознайомлення з особливостями взаємодії циркового мистецтва з іншими видами мистецтва та відображенням історії циркового мистецтва у творах образотворчого, музичного, театрального мистецтва, кінематографа та світової літератури; ознайомлення з видатними творами різних видів мистецтва, в яких втілені художні образи циркових артистів.

<i>Відображення циркового мистецтва у світовій художній літературі та мистецтві</i>			
Навчальні модулі	Зміст навчання	Орієнтовна кількість годин	Результати навчання
Модуль 11. Історичний зв'язок цирку і театру	11.1. Єдність джерел народження циркового та театрального мистецтв. Вплив ярмарково-майданних театрів на формування циркової пантоміми. 11.2. Циркові елементи у видовищно-розважальних виставах.	15	Пояснює зв'язок цирку з театральним мистецтвом, розуміє особливості розвитку кожного напрямку. Називає вистави з елементами циркового мистецтва. Наводить приклади циркових трюків, які використані у видовищно-розважальних виставах. Висловлює особисті враження від побаченої вистави з елементами цирку на власний вибір, проявляє емоційне ставлення до неї.
Модуль 12. Цирк у літературі	12.1. Циркове мистецтво у світовій та українській літературі. 12.2. Цирк у дитячій літературі.	10	Називає авторів та літературні твори, в яких розповідається про цирк.
Модуль 13. Історія цирку в	13.1. Сюжети на стародавніх фресках, малюнки на амфорах,	10	Знає про особливості відображення циркового мистецтва у творчості митців

образотворчому мистецтві	барельєфах, скульптурні зображення. 13.2. Тема цирку в живописі. Циркова тематика на картинах видатних художників. Едгар Дега, П'єр-Огюст Ренуар, Пабло Пікассо, Жак-Жозеф Тіссо, Марк Шагал, Ада Рибачук та Володимир Мельниченко та ін. 13.3. Історія циркового плаката та афіші. 13.4. Історія циркового костюму та видатні автори костюмів.		образотворчого мистецтва різних епох. Називає художників, у творчості яких відображалась тема цирку, та висловлює власне ставлення до їхнього мистецького доробку. Наводить приклади картин художників на тему цирку. Розповідає історію появи циркових плакатів, афіш та костюмів.
Модуль 14. Цирк і музика	14.1. Історичний взаємозв'язок та роль музики в цирковому мистецтві. 14.2. Циркові композитори та оркестри. Музика на арені. Ісак Дунаєвський, Карл Кінг, Василь Петрусь, Філмор Генрі, Юліус Ернст Вільгельм Фучик, Енріко Труцці. 14.3. Образ цирку в музичному театрі, опері, балеті та опереті.	10	Наводить приклади взаємодії музики та циркового номеру. Знає, що музика є складовою циркового мистецтва. Розуміє значення використання музики на цирковій арені. Називає приклади музичних циркових творів, імена композиторів, які створювали музику для цирку.
Модуль 15. Цирк і кінематограф	15.1. Німий кінематограф та цирк. Тема цирку в перших фільмах. Використання циркових трюків у німому кінематографі. 15.2. Тема цирку у звуковому кіно. Образи циркових артистів у світовому	15	Називає приклади фільмів німого кінематографу, присвячених цирку. Називає приклади фільмів звукового кінематографу, присвячених цирку. Називає приклади своїх улюблених фільмів за участю артистів цирку.

	кіно. Фільми різних жанрів, які розкривають тему цирку. 15.3. Актори цирку в кіно. 15.4. Цирк у мультиплікації.		Знає мультиплікаційні фільми про цирк. Висловлює особисті враження щодо мультиплікаційних фільмів про цирк, проявляє власне емоційне ставлення до них.
Модуль 16. Підготовка мистецького проєкту		10	
Всього годин у навчальному році: 70			

За підсумками третього року навчання учень / учениця:

- знає про роль і значення циркового мистецтва в системі культури;
- знає про використання циркових жанрів в інших видах мистецтва;
- розрізняє види мистецтва, що поєднані в цирковій виставі;
- знає про тісний зв'язок цирку з театральним мистецтвом, розуміє і пояснює їх взаємовплив;
- знає літературні твори, в яких відображені сторінки історії цирку, їхніх авторів;
- описує образи «циркових героїв», створених у творах музичного, хореографічного та образотворчого мистецтва, наводить відповідні приклади;
- розуміє значення музики в цирку;
- називає приклади циркових музичних творів та їхніх композиторів;
- називає зразки художніх фільмів, присвячених цирку;
- висловлює власне ставлення до героїв фільмів, в яких відображена біографія циркових артистів.

За підсумками опанування нормативного змісту навчальної дисципліни «Початковий курс історії циркового мистецтва» учень / учениця повинні знати:

- специфіку цирку як виду мистецтва, його зв'язок з іншими видами мистецтва;
- основні періоди історії та розвитку циркового мистецтва;
- історичні процеси виникнення циркових жанрів;
- роль жанрів циркового мистецтва в інших видах мистецтва;
- особливості творчості видатних майстрів цирку різних країн;
- відображення історії цирку в живописі, музиці, літературі, кінематографі.

СПИСОК ІНФОРМАЦІЙНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Безклубенко С. Д. Мистецтво : терміни та поняття: енцикл. вид. : у 2 т. / Нац. акад. мистецтв України, Ін-т культурології. Київ : Ін-т культурології Нац. акад. мистецтв України, 2010. Т. 2: М – Я. 256 с.
2. Богатирі України / В. В. Драга, Д. Н. Котко. Київ : Здоров'я, 1972. 155 с.
3. Гур'єва О. П. Витоки виникнення основних жанрів циркового мистецтва: практ. порадник. Маріуполь : Рената, 2009. 240 с.
4. Короткий енциклопедичний словник з культури / відп. ред. В. Ф. Шевченко. Київ : Україна, 2012. 384 с.
5. Литвин М. К. Чи знаєте мистецтво? Київ : Дніпро, 1971. 85 с.
6. Малихіна М. А. Професійна циркова освіта в Україні : історико-мистецтвознавчий аспект. *Культура і сучасність*. 2012. № 1. С. 174–179.
7. Малихіна М. А. Циркове мистецтво України 20–30-х років ХХ століття: дис. на здоб. наук. ступеня канд. мистецтв. 26.00.01. Київ : Київ. нац. ун-т культури і мистецтв, 2016. 217 с.
8. Мішін М. М. Довгий день Михайло Золло. Київ : Мистецтво, 1974. 146 с.
9. Мистецтво України : біографічний довідник / упоряд. А. В. Кудрицький, М. Г. Лабінський; за ред. А. В. Кудрицького. Київ : УЕ, 1997. 700 с.
10. Митці України : енцикл. довід / упоряд. М. Г. Лабінський, В. С. Мурза ; за ред. А. В. Кудрицького. Київ : УЕ, 1992. 848 с.
11. Обертинська А. П. Історія масових свят : навч. посіб. Київ : Друк. ДАКККіМ, 1999. 28 с.
12. Остапчук А. Є. Клоунада у цирковому мистецтві : витоки, основні складові та жанрові ознаки. *Мистецтвознавчі записки*. 2009. Вип. 15. С. 121–131.
13. Остапчук А. Є. Художньо-творча діяльність майстрів клоунади : особливості артистичної індивідуальності. *Культура і сучасність*. 2010. № 1. С. 198–203.
14. Панченко В. І. Культура Стародавнього Риму : навч. посіб / під кер. Л. Т. Левчук. Київ : Центр уч. літ., 2010. 400 с.
15. Пітерс З. В. Культурологічний словник-довідник. Київ : ВД Професіонал, 2006. 328 с.
16. Пожарська О. Ю. Витоки циркового мистецтва. *Культурномистецьке середовище : творчість та технології* : матеріали Х Міжнар. наук.-творча конф., 20 квіт. 2017 р. Київ, 2017. С. 65–67.
17. Пожарська О. Ю. Зміст і функції циркового видовища. *Молодий вчений*. 2017. Вип. № 9 (49). С. 181 – 186.
18. Пожарська О. Ю. Ігровий зміст циркового видовища. *Інформація та культура в забезпеченні сталого розвитку людства* : зб. ст. III Міжнар. наук.-практ. конф., 15 лист. 2017 р. Маріуполь : Маріупол. держ. університет, 2017. С. 195–198.
19. Пожарська О. Ю. Фестивалі циркового мистецтва як форма культурної взаємодії. *Культура і мистецтво у сучасному світі*. 2018. Вип. 19. С. 79–86.

20. Пожарська О. Ю. Цирк як поєднання масового і елітарного мистецтва в системі сучасної культури. *Питання культурології*. 2018. Вип. № 34. С. 132–140.
21. Поспелов О. О. Сучасний стан і перспективи розвитку циркової галузі України. *Сучасні дослідження в галузі культури і мистецтва : матеріали III Міжнародної заочної наук.-практ. конф. КНУТКиТ ім. І. К. Карпенко-Карого*, 2018. С.60–63.
22. Поспелов О. О. Циркове мистецтво у просторі та часі: від Колізею до Амфітеатру Естлі; від скоморохів до сучасності. *Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку*. 2019. №30. С. 14–21.
23. Поспелов О. О. Циркові вистави у Львові 1850-х рр. (від Е. Беранка до В. Карре). *Науковий вісник КНУТКиТ ім. І. К. Карпенка-Карого*. 2019. Вип. 24. С. 23–31.
24. Романенкова Ю. В. Сучасна українська циркова школа як інструмент презентування країни у світовому культурному просторі. *Молодий вчений*. 2020. № 3 (79). С. 69–73.
25. Рыбаков М. А. Киевский цирк : люди, события, судьбы. Киев : ВИПОЛ, 1995. 174 с.
26. Рябинкин Ю. В. Одесский цирк. Одесса : Маяк, 1979. 31 с.
27. Станіславська К. І. Еволюція цирку: від кінних перегонів до театралізованої мистецької форми. *Культура України*. 2011. Вип. 35. С. 193–201.
28. Станіславська К. І. Мистецько-видовищні форми сучасної культури : монографія. Київ : НАКККІМ, 2016. 352 с.
29. Татарський М. С. Чарівний світ цирку. Київ : Радянська школа, 1973. 80 с.
30. Театральньо-драматичний словник XX ст. / А. Г. Баканурський, В. В. Корнієнко. Київ : Знання України, 2009. 319 с.
31. Третяк Н. Цирк на долоні. *Укр. культура*. 2007. № 8. С. 6–7.
32. Український тлумачний словник театральної лексики / В. В. Дятчук, Л. І. Барабан. Київ : Просвіта, 2002. 152 с.
33. Черненко І. М. Мистецтво цирку. Київ : Державне видавництво образотворчої літератури і музичного мистецтва УРСР. 1962. 46 с.
34. Шаповалова Ю. С. Сучасне циркове мистецтво України в контексті міжнародного культурно-мистецького співробітництва. *Культурологічна думка*. 2018. № 14. С. 94–101.
35. Шевченко Л. О. До питання про творчу династію Шевченків в історії вітчизняного цирку мистецтві. *АРТ-платФОРМА*. КМАЕЦМ. 2021. № 2(4). С. 189–204.
36. Шевченко Л. О. Дресура тварин : зародження явища, стадії еволюції та актуальні проблеми сьогодення. *АРТ-платФОРМА*. КМАЕЦМ. 2021. № 1(3). С. 107–122.
37. Я пізнаю світ : Свята різних народів: дит. енцикл. / авт.-упоряд.: І. Полянська, Н. Іоніна ; худож. А. Снігірьов, Ю. Станішевський. Київ : Школа, 2003. 176 с.

**КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ РІВНЯ ДОСЯГНЕННЯ
РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ**

Рівні компетенції	Бали	Характеристика навчальних досягнень
Початковий	1–3	Розрізняє жанри цирку, відповідає на запитання уривчастими реченнями стверджувального чи заперечного характеру. Відтворює незначну частину навчального матеріалу, обирає правильний варіант відповіді з двох запропонованих (на рівні «так – ні»), має несформоване уявлення про історію цирку, циркові терміни, відповідає на елементарні запитання короткими репліками. Може двома-трьома простими реченнями розповісти про історію та розвиток циркового мистецтва, не може аргументувати, робити висновки, вибірково реагує на пізнавальний матеріал.
Середній	4–6	Може за допомогою викладача відтворити основний зміст навчальної теми, відповідаючи на його запитання та визначає одну-дві окремі ознаки понять, здатний з помилками й неточностями дати їх визначення, має труднощі у висловленні власної думки. Виявляє знання й розуміння основних положень навчального матеріалу, стисло пояснює основні поняття, розуміє їх, може в загальних рисах розкрити їх сутність, відповідає правильно, але недостатньо осмислено. Вміє застосовувати знання під час виконання завдань за зразком, утруднюється робити узагальнювальні висновки на основі засвоєної конкретної інформації, за допомогою викладача може аналізувати, порівнювати, робити висновки, висловлювати оціночні судження.
Достатній	7–9	Володіє навчальним матеріалом і використовує знання, намагається порівнювати, встановлювати зв'язки між фактами, робити висновки. Відповідає логічно, хоч і має неточності під час відповіді, виявляє інтерес, узагальнює окремі факти і формулює нескладні висновки. Обґрунтовує свої висновки конкретними фактами, вміє знаходити і виправляти допущені помилки.
Високий	10–12	Має системні знання з початкового курсу історії циркового мистецтва, усвідомлено використовує їх у різних ситуаціях. Знає про роль і значення циркового мистецтва в системі культури. Вміє самостійно користуватися джерелами інформації, ставити самостійно пізнавальну мету під час виконання навчальних завдань та проявляє творчий підхід.